

It is noted that the process of police reforms in Estonia was quite long-term and complicated, which required time elapses for successful completion. Estonia, when reforming the law-enforcement system, departed from obsolete forms and methods of the reform process and took the vector for European reform standards. The basic principles of police reform in Estonia are: public confidence in the activities of the police (or so-called "community policing", openness, discipline and the fight against corruption.

It was emphasized that the high level of public confidence in the activities of the police through the transparency of their activities and the real implementation of the protection of human rights and freedoms, prevention and counteraction to the offense, ensuring public safety and order. One of the qualitative indicators of a successful reform is a change in the attitude towards the police in general and the police officer, in particular, the individual citizen. Successful reform of the law enforcement system is the transition to a service center providing quality services with respect to every citizen. Where based on the European model of police-community interaction - "community policing".

Keywords: ways, principles, police, reform, Estonia.

УДК 343.71

К. В. Шахова

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕНЬ ЗА ФАКТОМ УЧИНЕННЯ СТАТЕВИХ ЗЛОЧИНІВ

У статті досліджено проблематику оперативно-розшукового забезпечення кримінальних проваджень за фактом учинення статевих злочинів. На підставі проаналізованої фахової літератури та емпіричного матеріалу визначено як поняття дефініції окресленого процесу, його межі та складові, так і сучасні проблемні аспекти такої діяльності. Зазначено, що окремі проблемні аспекти пов'язані з тим, що оперативні та слідчі працівники не належно володіють знаннями щодо тактичних особливостей здійснення оперативно-розшукового забезпечення кримінальних проваджень за фактом учинення статевих злочинів.

Ключові слова: оперативно-розшукове забезпечення, кримінальне провадження, статеві злочини, право особи на статову свободу та статову недоторканість особи.

Постановка проблеми. Захист прав громадян є однією з найважливіших функцій Української демократичної правової держави. Указана функція виражається в тому, що відповідні правоохоронні органи України здійснюють виявлення, попередження та припинення, а також досудове розслідування кримінальних проваджень, зокрема в спосіб збору та фіксації фактичних даних про можливу протиправну діяльність окремих осіб і груп, за допомогою застосування сил, засобів і методів оперативно-розшукової діяльності [1]. Тобто в процесі оперативно-розшукової протидії злочинам проти статевої свободи та статевої недоторканості особи підрозділи кримінальної поліції використовують увесь комплекс можливостей оперативно-розшукової діяльності. Проте після аналізу емпіричних матеріалів констатуємо, що на сьогодні лише в третині вчинених злочинів досліджуваної категорії встановлено винних осіб [2], отже

на окрему увагу з боку науковців заслуговує здійснення оперативно-розшукового забезпечення кримінальних проваджень за фактом учинення злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості особи. Водночас респонденти зазначають, що в окресленому процесі в практичній діяльності є чимала кількість проблемних аспектів, які потребують термінового вирішення. З огляду на зазначене вважаємо за доцільне розглянути окреслене питання та визначити не тільки наявні проблемні питання, а й запропонувати перспективні способи їх усунення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фахівці різних галузей юридичної науки досліджували окремі аспекти протидії статевим злочинам, серед них К. В. Антонов, О. Ю. Анциферов, А. В. Баб'як, О. М. Бандурка, В. Я. Горбачевський, М. В. Гусаров, С. М. Гусаров, І. М. Даньшин, О. О. Житний, О. Ю. Зуєв, А. М. Кислий, М. Й. Коржанський, Б. Д. Леонов, В. В. Лисенко, О. М. Литвинов, Л. А. Мазур, В. А. Некрасов, Ю. Ю. Орлов, В. В. Плукар, М. А. Погорельцев, В. Д. Пчолкін, С. В. Слінько, М. В. Стащак, Р. Л. Степанюк, В. Б. Харченко, В. В. Шендрик, О. О. Юхно та інші. Проте аналізуючи роботи названих учених, доходимо висновку, що питання оперативно-розшукового забезпечення підрозділами кримінальної поліції досудового розслідування злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості особи хоча й досліджувалось, однак існує ще низка не вирішених раніше, а також новітніх проблем теоретико-концептуального, правового та організаційно-тактичного характеру, зокрема щодо співпраці оперативних і слідчих підрозділів під час протидії окресленому виду злочинності.

Формування цілей. Метою статті є визначення проблемних аспектів оперативно-розшукового забезпечення кримінальних проваджень за фактом учинення статевих злочинів.

Виклад основного матеріалу. Оперативно-розшукове забезпечення кримінальних проваджень як явище та процес оперативно-розшукової діяльності, зокрема протидії злочинності, протягом останніх років перебуває в центрі уваги вітчизняних науковців. На думку М. В. Стащака, указане пов'язано з тим, що за останнє десятиліття поняття «оперативно-розшукове забезпечення» переживає як період актуалізації, повернення з пасивного запасу наукової терміносистеми, так і паралельно проходить процес переосмислення [3, с. 227–228]. Водночас В. В. Давиденко окреслене пояснює тим, що оперативно-розшукове забезпечення досудового розслідування злочинів є функціональним обов'язком органів досудового розслідування та оперативних підрозділів кримінальної поліції, заснованим на вимогах кримінально-процесуального й оперативно-розшукового законодавства; запорукою успішного розслідування кримінальних проваджень, відкритих за фактом учинення злочинів цієї групи; створюється в тісній взаємодії слідчих органів і оперативних підрозділів кримінальної поліції з огляду на функціональне розмежування їх повноважень; дає змогу зберегти показання свідків, базу, речові докази та нейтралізувати кримінальну протидію підозрюваних, обвинувачених, а також осіб з їхнього оточення [4].

Підтримуючи думку цих учених, зауважимо однак, що передусім окреслене становище пов'язано зі змінами в оперативно-розшуковому та кримінальному процесуальному законодавстві, що відбулись останніми роками. Зокрема, якщо за КПК 1960 року після реєстрації злочину в журналах єдиного обліку оперативні працівники протягом десяти днів мали змогу провести первинну перевірку та лише після отримання конкретизуючих даних спрямовували зібрані матеріали до слідчого підрозділу для прийняття відповідно рішення, то за нормами чинного кримінального процесуального законодавства відразу після отримання територіальним органом поліції інформації про злочин керівник слідчого підрозділу приймає рішення про відкриття кримінального провадження, а оперативні працівники лише постфактум дізнаються про злочинну діяльність та залучаються до складу слідчо-оперативних груп. Тобто за старим законодавством оперативні працівники не тільки мали можливість отримати первинно оперативно-розшукову інформацію, а й були уповноважені на проведення оперативно-розшукових заходів тільки на підставі прийняття особисто рішення про доцільність такої діяльності, на сьогодні ж вони не володіють будь-якою ініціативою в кримінальному провадженні та обмежені межами доручення, наданого слідчим. Отже, одразу після реєстрації злочину, відкриття кримінального провадження та створення слідчо-оперативної групи оперативні підрозділи розпочинають оперативно-розшукове забезпечення кримінальних проваджень. Щодо цього серед науковців у галузі оперативно-розшукової діяльності постає питання про суб'єктів оперативно-розшукового забезпечення кримінальних проваджень, з якими взаємодіють оперативні працівники, межі такої діяльності, заходи та засоби, що їм притаманні.

Скажімо, В. В. Сокурєнко та С. С. Чернявський вважають, що оперативно-розшукове забезпечення – це робота з оперативно-розшуковою інформацією, що за своєю сутністю є непроцесуальною [5, с. 249]. На нашу думку, таке визначення є надто вузьким та не передає реальних завдань, цілей і результатів оперативно-розшукового забезпечення кримінального провадження.

Натомість О. О. Подобний та М. В. Стащак пропонують більш ширше визначення досліджуваної дефініції.

Зокрема, О. О. Подобний зазначає, що оперативно-розшукове забезпечення кримінального провадження в справах про корисливо-наси́льницьку організовану злочинність – це система заходів, переважно негласного характеру, яку кваліфіковано здійснюють оперативні підрозділи під керівництвом слідчого та прокурора на стадіях досудового слідства та судового розгляду для створення оптимальних умов повного та об'єктивного процесу розслідування, припинення або нейтралізації протидії учасників організованого злочинного угруповання виконанню правоохоронної функції держави та правосуддя, забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства [6, с. 306].

Водночас М. В. Стацак пропонує під визначенням «оперативно-розшукове забезпечення кримінального провадження» розуміти одну з організаційно-тактичних форм оперативно-розшукової діяльності, основним призначенням якої є забезпечення ефективного, повного та об'єктивного виконання завдань кримінального провадження, відшкодування матеріальних збитків, завданих підготовкою чи вчиненням злочину, за допомогою нормативно дозволених оперативно-розшукових можливостей [3, с. 236].

Ми поділяємо погляд М. В. Стацака про те, що оперативно-розшукове забезпечення є однією із форм оперативно-розшукової діяльності. Водночас опитані оперативні працівники зазначають, що оперативно-розшукове забезпечення кримінальних проваджень – це цілком погоджена діяльність, якою керують слідчий за кримінальним провадженням та процесуальний керівник.

Зауважимо також, що на думку оперативних працівників, оперативно-розшукове забезпечення кримінальних проваджень відбувається у вигляді певних взаємопов'язаних систем дій:

- 1) пов'язаних із виконанням доручень на проведення слідчих (розшукових) дій, зокрема першочергових;
- 2) пов'язаних із виконанням доручень на проведення негласних слідчих (розшукових) дій;
- 3) які не мають процесуального статусу, проте здатні надати можливість виявити інформацію, що становитиме інтерес для кримінального провадження.

З огляду на вищезазначене, а також чинне законодавство, зокрема у сфері протидії злочинам проти статевої свободи та статевої недоторканості особи, оперативно-розшукове забезпечення кримінального провадження, на нашу думку, є цілеспрямованою, спільно погодженою зі слідчим підрозділом і процесуальним керівником діяльністю оперативних працівників у вигляді виконання доручень на проведення гласних та негласних слідчих (розшукових) дій, а також проведення окремих заходів оперативно-розшукової діяльності для досягнення мети кримінального провадження з використанням засобів і сил оперативно-розшукової діяльності, а також виявлення причин та умов, що сприяли вчиненню злочину та визначення способів їх усунення.

Отже, наведене вище свідчить, що оперативно-розшукове забезпечення кримінальних проваджень за фактом учинення статевих злочинів – це певна діяльність оперативних працівників, яка здійснюється тільки під керівництвом та/або узгодженням зі слідчим за цим провадженням чи процесуальним керівником і направлена на протидію злочинам означеної категорії.

Водночас зауважимо, що на сьогодні в теорії оперативно-розшукової діяльності існує тенденція до розгляду оперативно-розшукового забезпечення кримінальних проваджень у спосіб визначення тактичних особливостей проведення певних процесуальних дій, до того ж здебільшого враховується лише діяльність слідчих або оперативних працівників, а такий

аспект, як здійснення взаємодії та залучення третіх осіб залишається поза увагою як науковців, так і практиків. На нашу думку, це є не зовсім правильно, оскільки в практичній діяльності процес оперативно-розшукового забезпечення кримінальних проваджень за фактом учинення різних видів злочинів має свої особливості, які в дальшому впливають на існування тих чи інших проблем чи прогалин.

Аналіз емпіричного матеріалу свідчить, що для оперативно-розшукового забезпечення кримінальних проваджень за фактом учинення статевих злочинів характерні такі проблемні аспекти:

1) неврахування слідчими досвіду та думки оперативних працівників щодо доцільності проведення окремих негласних слідчих (розшукових) дій як першочергових;

2) невикористання слідчими та оперативними працівниками допомоги психологів, психіатрів та інших спеціалістів при допиті потерпілої особи, що зрештою може допомогти визначити уточнювальні обставини вчиненого злочину;

3) формальне залучення до відпрацювання території вчинення статевого злочину працівників інших служб і підрозділів поліції, зокрема превентивної служби поліції (дільничних офіцерів поліції) та працівників ювенальної поліції;

4) формування упереджувального суб'єктивного ставлення більшості слідчих та оперативних працівників, зокрема осіб чоловічої статі, до потерпілих від звалтування чи статевих зносин у неприродній формі осіб як оману правоохоронних органів, через що відбувається затягування проведення окремих слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій;

5) невжиття оперативними та слідчими працівниками жодних заходів для недопущення тиску чи вчинення фізичної розправи з боку статевого злочину у випадку сімейного насильства або вчинення злочинних дій знайомою особою.

Аналізуючи вказану проблематику, доходимо висновку, що більшість із них пов'язана з потребою внесення змін до таких нормативних актів: Кримінальний процесуальний кодекс України, Інструкція про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні, затверджена спільним наказом Генеральної прокуратури України, МВС, СБУ, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16.11.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5, Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні, затверджена наказом МВС України від 07.07.2017 № 575 та нормативні акти закритого характеру. До того ж окремі проблемні аспекти пов'язані з тим, що оперативні та слідчі працівники неналежно володіють знаннями про тактичні особливості

здійснення оперативно-розшукового забезпечення кримінальних проваджень за фактом учинення статевих злочинів.

Висновки. Підсумовуючи наведене, доходимо висновку, що на сьогодні в процесі оперативно-розшукового забезпечення кримінальних проваджень за фактом учинення статевих злочинів існують певні проблемні аспекти, пов'язані з недосконалістю чинного законодавства, а також неналежним рівнем знань слідчих та оперативних працівників про тактичні особливості використання можливостей оперативно-розшукової діяльності. Перспективними способами усунення цих проблем є як внесення змін до окремих нормативних актів, так і проведення спільних навчань для слідчих та оперативних працівників.

Використані джерела:

1. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18 лютого 1992 року № 4651-VI. Редакція від 02.12.2012. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2135-12/page> (дата звернення: 01.09.2018).

2. Статистичні дані Генеральної прокуратури України. URL : <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html> (дата звернення: 23.08.2018).

3. Стащак М. В. Форми оперативно-розшукової діяльності підрозділів кримінальної поліції у протидії злочинності: концептуальні засади : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2017. 355 с.

4. Давиденко В. В. Загальні засади оперативно-розшукового забезпечення досудового розслідування злочинів проти власності, що вчиняються в громадських місцях. URL : http://nbuv.gov.ua/jpdf/FP_index.htm_2017_5_18.pdf (дата звернення: 01.09.2018).

5. Сокурєнко В. В. Проблеми оперативно-розшукового забезпечення досудового розслідування у справах про фінансове шахрайство. *Науковий вісник КНУВС*. 2010. № 1. Ч. 2. С. 246–255.

6. Подобний О. О. Оперативно-розшукове забезпечення кримінального провадження про корисливо-насильницьку організовану злочинну діяльність. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2013_4_52 (дата звернення: 01.09.2018).

Стаття надійшла до редколегії 13.09.2018

Шахова Е. В. Проблемные аспекты оперативно-розыскного обеспечения уголовных производств по факту совершения половых преступлений

В статье рассматривается проблематика оперативно-розыскного обеспечения уголовных производств по факту совершения половых преступлений. Анализируется профессиональная литература и эмпирический материал, на основании чего определяется как понятие дефиниции очерченного процесса, его границы и составляющие, так и современные проблемные аспекты такой деятельности. Указывается, что отдельные проблемные аспекты, связанные с незнанием оперативным и следственными работниками тактических особенностей осуществления оперативно-розыскного обеспечения уголовных производств по факту совершения половых преступлений.

Ключевые слова: оперативно-розыскное обеспечение, уголовное производство, половые преступления, право человека на половую свободу и половую неприкосновенность личности.

Shakhova K. Problematic Aspects of Operatively-Search Criminal Proceedings Ensuring on the Fact of Committing Sexual Offenses

The author in the article deals with the issues of operational-search criminal proceedings in connection with the commission of sexual crimes. In particular, the analysis of professional literature, the results of the survey of practical workers of investigators and operational units, on the basis of what is defined as the concept of the definition of the process, its boundaries and components, as well as the current problem aspects of such activities. It is noted that search operations to ensure criminal proceedings on the fact of committing sex crimes characterized by the following aspects of the problem, not taking into account the experience and investigative operatives thought about the feasibility of some covert investigation (search) action as a priority; the use by investigators and operational staff of the assistance of psychologists, psychiatrists and other specialists during the interrogation of the victim, which in the final results can help determine the refinement of the crime; formal involvement of employees of other syllables and police units, in particular the police pre-emptive service (police district police officers) and juvenile police officers, in the area of committing a sexual offense; formation of subjective formation most proactive investigative and operational staff including male victims to persons from rape or sexual intercourse in unnatural form as misleading law enforcement, and therefore there is the delay of certain investigative (detective) and covert investigative (detective) actions; non-acceptance by operational and investigative employees of any measures aimed at preventing pressure or committing physical abuse by a sexual offense in case of family violence or a familiar person.

Meanwhile, the author proposed to eliminate these problem by making changes to such regulations as the Criminal Procedure Code of Ukraine and interdepartmental and departmental normative acts. It is also indicated that certain aspects of the problem are related to the lack of knowledge of the operational and investigative staff of the tactical features of the operational investigation of criminal proceedings for the commission of sexual offenses.

Keywords: operative-search support, criminal proceedings, sexual crimes, the right of the person for sexual freedom and the person's sexual integrity.